

XVI—XIX ASRLARDA TIBBIYOT G‘ARBIY YEVROPADA YANGIDAN**RIVOJLANISHI****Olimov Fayoz Xakimovich o‘g‘li**

Oyfin shifo xususiy klinikasi Kardiolog

Annatatsiya

Mazkur maqola, XVI—XIX asrlarda tibbiyot G‘arbiy Yevropada yangidan rivojlanishi haqida bo‘lib umumiy tushuncha va qarashlar qisqacha mazmunda talqin qilingan.

Kalit so‘zlar: Obyektiv tekshirish, profilaktika chora-tadbirlari, sharq tabobati, harli hayvonlar.

Kirish

Kapitalistik davrdagi tibbiyot. XVI—XIX asrlarda tibbiyot G‘arbiy Yevropada yangidan rivoj topdi. Anatomiyaning asoschisi A. Vezaliy murdani yorib tekshirish bilan odam organizmining tuzilishi, organlar funksiyasini ilmiy jihatdan aniq asoslab berdi. Ingliz shifokori U. Garvey odamning qon aylanish sistemasi haqidagi ta‘limotni yaratib (1628-yil) fiziologiyaga poydevor qo‘ydi. Fizikaning taraqqiyoti natijasida mikroskop kashf etildi va hujayra, to‘qima, a‘zo va sistemalarining nafis tuzilishini o‘rganish imkoniyati tug‘ildi.

XVIII asrning ikkinchi yarmi va XIX asr boshlarida obyektiv tekshirish usullari palpatsiya, perkussiya, laboratoriya diagnostikasi ishlab chiqilishi tufayli amaliy tibbiyot taraqqiy etdi. XVIII asrda qo‘llanilgan klinik tekshiruv natijalarini murdani yorib tekshirishdan olingan ma‘lumotlar bilan taqqoslash uslubi kasallik belgilari organ va to‘qimalarining tuzilishdagi o‘zgarishlarga bog‘liq ekanligini isbotlashga imkon berdi. Bu tadqiqotlar zaminida keyinchalik patologik anatomiya va gistologiya vujudga keldi.

XVIII asrning ikkinchi yarmi va XIX asr boshlarida yashagan xorazmlik tabib al-Karukiy Hazoraspiy o‘z asarida kishi a‘zolarining har xil kasalliklari va ularni dorilar bilan davolash usullarini bayon etgan; mashhur tabib Mahmud Hakim Yaypaniy Ho‘qandiy esa o‘z davrigacha sharq tabobati qo‘lga kiritgan yutuqlarga shaxsiy tibbiy tajribalarini qo‘shgan holda o‘pka, yurak, sut bezi, me‘da, jigar, ichak, buyrak, qovuq kabi a‘zolari kasallangan, shishgan, toshmalar toshgan, mo‘y-tirnoqlari kasallangan bemorlar, jarohatlangan va yara chiqqan, biror suyagi singan, zaharlangan, zaharli hayvonlar chaqqan kishilarni davolash ustida ish olib borgan.

Asosiy qism: Ayniqsa, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida bu yo‘nalishda tibbiyot gurkirab rivojlandi. I. M. Sechenovning «Bosh miya reflekslari» (1863-yil) asari shifokor va fiziologlarda dunyoqarashning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Rus olimlari S. P. Botkin, I. M. Sechenov, I. P. Pavlov, G.A. Zaxarin (kasallikni aniqlashda bemordan so‘rab ma‘lumot yig‘ish uslubini ishlab chiqqan), A.A. Ostroumov tadqiqotlari tufayli markaziy asab

tizimi va butun organizmning faoliyati qonunlari nazariy ta'riflab berildi. I.P. Pavlovning ovqat hazm qilish sistemasi fiziologiyasiga oid ishlari Nobel mukofotiga sazovor bo'ldi. Uning oliy nerv faoliyati haqidagi ta'limoti barcha klinik fanlarning rivojiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Matvey Yakovlevich Mudrov (1776—1831) — rus terapevtlar maktabining asoschilaridan biri. U bemorlarni so'rab-surishtirish va kasallik tarixini tuzishni Rossiyada birinchi bo'lib rusum qildi, bemorni klinik jihatdan tekshirish sxemasini ishlab chiqdi. M.Y. Mudrov kasallikni emas, balki kasalni davolash kerak, deb ta'kidlar va har kimga individual, ya'ni alohida-alohida davo qilishni yoqlab chiqar edi. U shifokorning asosiy vazifasi — kasallikni aniqlash va sabablarini bilib olish, har tomonlama davolash profilaktika chora-tadbirlarini o'tkazishdir deb hisoblar edi. U Saratov va Peterburgda vaboga qarshi kurashda faol ishtirok qildi. Peterburgda vabodan vafot etdi.

Grigoriy Antonovich Zaxarin (1829—1897) — Moskva terapevtlar maktabining asoschisi. O'zining asarlari va klinik faoliyatida odamning tevarak-atrofdagi muhit bilan o'zaro munosabatlariga hal qiluvchi ahamiyat berdi. U bemorni surishtirishning o'ziga xos uslubini ishlab chiqdi. Surishtirish uslubini tekshirishning boshqa uslublari (metodlari) bilan qo'shish, unga bemor organizmidagi anatomik o'zgarishlarni juda aniq bilib olish uchun imkon berdi. U laboratoriya va asboblardan bajariladigan uslublardan foydalandi va bularni qo'shimcha uslublar deb qaradi.

Davolashni u kompleks chora-tadbirlardan: gigiyena talablariga mos hayot kechirish iqlim bilan davolash (klimatoterapiya) va dori-darmonlar bilan yordam berishdan iborat deb bildi. Sil to'g'ri- sidagi ta'limotga uning tomonidan ko'pgina yangiliklar kiritildi. Qimiz bilan davolashni amalda joriy qildi, fizioterapiya uslublarini shifobaxsh ta'sirini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Sergey Petrovich Botkin (1832—1889) — klinik tibbiyotdagi fiziologik yo'nalishning asoschisi. S.P. Botkin kasalliklarning patogenezi tekshirishda, asosan, organizmning fiziologik aloqalarini o'rganish kerakligini birinchi bo'lib isbot qilib berdi. U sariq kasalligining yuqumli xastaliklar jumlasiga kirishini birinchi bo'lib aniqladi. Hozirgi vaqtda bu kasallik Botkin kasalligi deb ataladi. S.P. Botkin ko'pgina patologik jarayonlar organizmda nerv yo'llari bo'ylab reflektor tarzda o'tadi, degan qoidani oldinga surdi. U ter chiqarish markazini, taloqqa reflektor ta'sir ko'rsatish markazini tajriba yo'li bilan kashf etdi va limfa aylanishi hamda qon yaratish markazlari bor, degan taxmini bildirib, turli organlardagi oqsil spetsifik tarzda tuzilgan degan fikrni birinchi bo'lib bayon qildi.

Aleksey Aleksandrovich Ostroumov (1844—1908) — mashhur rus terapevt-klinisisti. U yurakning I toni kelib chiqishi jihatidan klapanlarga bog'liq ekanligini birinchi bo'lib isbot qildi. Boshqa tadqiqotlari bilan tomirlarning devorlarida ham tomir toraytiruvchi, ham tomir kengaytiruvchi nervlar borligini ko'rsatib berdi: ba'zi shishlar va ter ajralishining nevrogen xarakterda bo'lishini aniqladi.

Vasiliy Parfenovich Obrazsov (1851—1920) — yirik rus terapevt- klinisisti. Qorin bo'shlig'idagi organlarni fizik usul (palpatsiya usuli) bilan tekshirish uslubining yaratuvchisi. V.P. Obrazsov ko'krak qafasini bitta barmoq bilan bevosita tukillatib ko'rish uslubi (metodi)ni ishlab chiqdiki, bu uslub tibbiyot amaliyotida keng ishlatiladigan bo'lib qoldi.

Stetoskop yordami bilan eshitib ko'rilganda, yurakdagi payqab bo'lmaydigan tovush o'zgarishlarini to'g'ridan to'g'ri quloq tutib eshitib aniqlash mumkinligini (galop ritmi normal III ton va boshqalarni) isbot qilib berdi. 1909-yili V.P. Obrazsov N.D. Stra- jesko bilan birgalikda yurak arteriyalari tiqilib qolgan degan tashxisni tirik kishiga qo'ydi va miokard infarktining klinik manzarasini bayon qilib berdi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Мухамедов И.М., Эшбоев Э.Х., Зокиров Н.О., Зокиров М.М. Микробиология, вирусология ва иммунология. -Т.: «Узбекистон миллий энциклопедияси» 2002.
2. Мухамедов И.М., Воробьёв А.А., Неъматов А.С., Нуралиев Н.А., Баженова С.С. Учебное пособие по общей микро-биологии. - Т., 2008.
3. Поздеев О.К. Медицинская микробиология - Учебник.- М.ГОЭТАР-МЕД, 2004.
4. Поздеев О.К. Медицинская микробиология. — Учебное пособие для ВУЗов. Москва. 2008.